

Mateusz Ratyński

Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego
ORCID 0000-0002-8346-5254

Stefan Osiecki (1902-1977). Szkic do biografii zapomnianego grafika i filmowca

DOI: <https://doi.org/10.56351/PLEOGRAF.2023.2.06>

Streszczenie

Artykuł prezentuje życie i działalność zapomnianego wybitnego polskiego artysty Stefana Osieckiego. Z wykształcenia inżynier-architekt Osiecki był grafikiem, dokumentalistą, alpinistą, scenografem oraz filmowcem. Tekst dotyczy głównie pracy Osieckiego w branży filmowej. Opisana jest jego działalność w Biurze Filmowym Ministerstwa Informacji i Dokumentacji w czasie drugiej wojny światowej oraz po wojnie w wytwórni filmowej „Concanen Productions Ltd.” w Londynie.

Słowa kluczowe

Stefan Osiecki; produkcja filmowa; alpinizm; film wojenny

Stefan Osiecki urodził się 23 listopada 1902 roku w Warszawie¹. Jego ojcem był buchalter Stanisław Osiecki (1875-1967), syn urzędnika akcyzy w Ciechanowie Ignacego Osieckiego oraz Marii z domu Niliwodzkiej. W okresie II RP Stanisław Osiecki był prominentnym politykiem ruchu ludowego oraz prezesem szeregu organizacji sportowych, turystycznych i lotniczych. Pełnił funkcje posła (1919-1928), wicemarszałka Sejmu (1919-1925) i senatora (1930), sprawował także urząd ministra reform rolnych (1923) oraz ministra przemysłu i handlu (1925-1926). W trakcie II wojny światowej Osiecki zasiadał we władzach konspiracyjnego Stronnictwa Ludowego „Roch”, a po wojnie należał do czołowych działaczy antykomunistycznego Polskiego Stronnictwa Ludowego. Matką Stefana była Józefa z domu Filipowicz (1865-1919), córka majątnego właściciela drukarni w Warszawie Józefa Filipowicza oraz Filipiny z domu Papczenko. Starszym bratem Stefana był Tadeusz (1899-1920) – student inżynierii na Politechnice Warszawskiej, podchorąży Wojska Polskiego, zginął w trakcie wojny polsko-bolszewickiej. Po śmierci żony Stanisław Osiecki ponownie się ożenił. Z drugą małżonką Jadwigą z domu Filipowicz (1894–1988) miał dwójkę dzieci: Jacka (1921-2012) – inżyniera oraz Marię (1925-2011) – historyczkę sztuki i scenografkę filmową, żonę profesora ekonomii Edwarda Kuminka².

Dzieciństwo Stefan Osiecki spędził w Warszawie. Od początku wyróżniał się niezależnym charakterem oraz talentami artystycznymi. Duży wpływ na ukształtowanie Stefana miał jego ojciec, który wychowywał go w tradycji postępowej i niepodległościowej. Ponadto poprzez liczne wyprawy po Tatrach rozbudził w nim upodobanie do turystyki górskiej i sportów zimowych³. W 1912 roku Stefan rozpoczął naukę w Prywatnym Gimnazjum Realnym w Zakopanem, a po powrocie do Warszawy uczył się w latach 1917-1920 w Szkole Handlowej Zgromadzenia Kupców m.st. Warszawy. Po egzaminie dojrzałości wstąpił w lipcu 1920 roku ochotniczo do 20 pułku szwoleżerów oraz walczył

- 1 Na temat Stefana Osieckiego nie powstało zbyt wiele publikacji. Jego sylwetkę przedstawiają syntetycznie chociażby: W. Trojanowski, *Stefan Osiecki* [w:] *Sztuka polska w Wielkiej Brytanii 1940–2000. Antologia*, wstęp i oprac. M.A. Supruniuk, Toruń 2006, s. 189; Z. i W.H. Paryscy, *Wielka encyklopedia tatrzańska*, Poronin 1995, s. 858; A. Suchcitz, *Non omnis moriar... Polacy na londyńskim cmentarzu Brompton*, Warszawa 1992, s. 22, 24 i 61–62; *Myślę o okładce dla Mrożka... Rozmowa z Danutą Laskowską-Osiecką* [w:] *Sztuka polska w Wielkiej Brytanii 1940–2000. Antologia*, wstęp i oprac. M.A. Supruniuk, Toruń 2006, s. 392–394. Zob. również: J. Maśnicki, K. Stepan, *Pleograf. Słownik biograficzny filmu polskiego*, Warszawa 1996.
- 2 Więcej informacji na temat rodziny Osieckich, zob.: M. Ratyński, *Stanisław Osiecki (1875-1967). Polityk z pasją*, Warszawa 2020.
- 3 Z. Solarzowa, *Mój pamiętnik*, Warszawa 1985, s. 76-77. Na temat edukacji i młodości Stefana, zob. również: Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie [dalej: MWP], *Zespół dokumentów po rodzinie Osieckich*.

na froncie wschodnim w wojnie polsko-bolszewickiej⁴. Następnie studiował na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej, w 1929 roku uzyskał z wynikiem dobrym dyplom inżyniera-architekta⁵.

W kolejnych latach Osiecki prowadził szeroką aktywność artystyczną. Był autorem licznych plakatów i grafik. W 1930 roku zaprojektował wspólnie z Jerzym Skolimowskim plakat na Mistrzostwa Świata w Hokeju na Lodzie w Krynicy, uważany przez znawców za prawdziwy przełom w ówczesnej polskiej grafice⁶. Jego rysunki i karykatury publikowano na łamach wielu czasopism, m.in. „Cyrulika” czy „Kina”. Osiecki pracował również jako architekt, wykonując wiele projektów wnętrz w Warszawie. W zbiorach Muzeum Mazowieckiego w Płocku znajduje się chociażby komplet mebli do jadalni zaprojektowany przez niego⁷.

Poważnym sukcesem Osieckiego było współorganizowanie polskiego pawilonu na Wystawie Światowej w Nowym Jorku w 1939 roku, nazywanej *The World of Tomorrow* (pol. Świat Jutra). Wystawa zwiedzona przez ponad 44 miliony ludzi została otwarta przez prezydenta Stanów Zjednoczonych Franklina Delano Roosevelta oraz Alberta Einsteina 30 kwietnia, w 150. rocznicę złożenia przysięgi przez pierwszego prezydenta Stanów Zjednoczonych – Jerzego Waszyngtona. Pawilon polski na wystawie wzniesiony został na terenie o powierzchni 70 tys. stóp kwadratowych, prezentował liczne dzieła artystyczne polskich twórców. Akcentem wejściowym była ażurowa wieża o wysokości 50 m., wzorowana na polskich basztach średniowiecznych i przystosowana do modernistycznego charakteru wystawy. U wejścia stał pomnik Władysława Jagiełły dłuta Stanisława K. Ostrowskiego. Uroczystość otwarcia pawilonu, połączona z odsłonięciem pomnika, odbyła się 3 maja 1939 r., z okazji 148. rocznicy proklamowania polskiej konstytucji⁸.

Osiecki próbował również swoich sił w kiełkującej branży filmowej II RP. Współpracował z Józefem Lejtesem, jednym z najważniejszych twórców polskiego kina okresu międzywojennego. Był asystentem reżysera w filmie *Dziki pola* (1932); obraz przedstawiał historię oficerów żołnierzy różnych armii ostatek sił przedzierających się przez pustkowia bolszewickiej Rosji do polskiej granicy. Osiecki próbował również

4 Listy wojenne Stefana Osieckiego do rodziny, zob. Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie, Spuścizna Stanisława Osieckiego; MWP, Zespół dokumentów po rodzinie Osieckich.

5 Archiwum Politechniki Warszawskiej, Teczka osobowa Stefana Osieckiego, sygn. 5109.

6 W. Lipoński, *Sport, literatura, sztuka*, Warszawa 1974, s. 230.

7 Muzeum Mazowieckie w Płocku, sygn. MMP/S/24272/1-13.

8 Zob. szerzej: K. Nowakowska, *Pawilon Polski na nowojorskiej wystawie światowej (1939-1940) i jego dalsze dzieje*, Warszawa 2013.

swoich sił jako aktor, grał w filmie podporucznika armii amerykańskiej Makversona. Artysta pracował także jako asystent Ryszarda Ordyńskiego przy jego filmie *Pałac na kółkach* (1932). Film opowiada miłosną historię Fioretty, pracownicy cyrku Francesco. W filmach Lejtesa i Ordyńskiego był odpowiedzialny także za scenografię⁹.

Największą pasją Stefana Osieckiego pozostała jednak turystyka górską. W latach 1920-1930 uprawiał wspinaczkę wspólnie m.in. z Janem Małachowskim, Adamem Karpińskim oraz Konstantym Narkiewiczem-Jodką. Na swoim koncie posiadał kilka ważnych sukcesów taterniczych. W ramach działalności w Oddziale Warszawskim Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego nakręcił liczne filmy krótkometrażowe podejmujące tematykę górską, m.in. *Piękno Tatr* (1927) oraz *Śnieg i słońce* (1931), pozytywnie ocenione przez recenzentów¹⁰.

W latach 1933-1934 i 1936-1937 Stefan Osiecki brał udział w dwóch polskich wyprawach górskich w Andy organizowanych przez Oddział Warszawski PTT. Uczestnik pierwszej wyprawy andyjskiej Wiktor Ostrowski w książce *Wyżej niż kondory* opisał go następująco: „Operator filmowy ekspedycji, inżynier architekt Stefan Osiecki, był natomiast tak długi i tak chudy, że twierdzono, jakoby w ogóle posiadał tylko jeden wymiar, właśnie długość. Doskonały narciarz, zawodnik na duże dystanse i taternik obeznany z techniką wysoko-górską zarówno letnią, jak i zimową. Gwarancją jego znajomości operowania aparatem filmowym, i to w ciężkich warunkach górskich, były nakręcone przez niego już poprzednie filmy narciarskie”¹¹.

Sukcesem ekspedycji w 1934 roku było ustanowienie ówczesnego polskiego rekordu wysokości przy wejściu na najwyższy szczyt obu Ameryk – Aconcaguę (6960 m n.p.m.). Podczas wyprawy Osiecki nakręcił film z jej przebiegu, a po powrocie do Polski samodzielnie go zmontował.

Il. 1. Jan Alfred Szczepański, Justyn Wojsznis, Witold Paryski i Stefan Osiecki (stoją od lewej) – uczestnicy wyprawy andyjskiej w 1937 r. – na pokładzie statku s/s Kościuszko. Źródło: *Ilustrowany Kurier Codzienny*, zbiory Narodowego Archiwum Cyfrowego

9 S. Ozimek, *Film polski w wojennej potrzebie*, Warszawa 1974, s. 74.

10 B. Chwaściński, *Z dziejów taternictwa. O górach i ludziach*, Warszawa 1988, s. 157.

11 W. Ostrowski, *Wyżej niż kondory*, Warszawa 2015, s. 31.

Obraz zatytułowany *Dach Ameryki* został dobrze oceniony przez recenzentów¹² i zyskał popularność w środowisku alpinistycznym. Pokazywano go również za granicą - w 1936 roku w Brazylii oraz trzy lata później w Indiach. Osieckiego wysoko ceniono za międzynarodową działalność w zakresie wspinaczki wysokogórskiej¹³. W 1935 roku został uhonorowany belgijskim Krzyżem Kawalerskim Orderu Leopolda II. Otrzymał również chilijskie obywatelstwo. Alpiniści tego kraju uczcili po latach jego pamięć, nazywając szczyt w Andach Chilijskich – Cerro Osiecki (Wzgórze Osieckiego). Jego imieniem został także nazwany jeden z lodowców w Argentynie¹⁴.

Na początku września 1939 roku Osiecki przebywał we Lwowie. Wraz z wybuchem II wojny światowej włączył się w obronę miasta w szeregach Wojska Polskiego. Później przedostał się przez Węgry do Francji, gdzie przeszedł kurs oficerski w Coëtquidan. W przeddzień upadku Francji, w maju 1940 r. przybył do Wielkiej Brytanii, pełnił następnie służbę w formującym się I Korpusie Polskim. Za pośrednictwem znanego reżysera Eugeniusza Cękalskiego został wyreklamowany ze służby wojskowej i od 1941 roku pracował w londyńskim Biurze Filmowym Ministerstwa Informacji i Dokumentacji RP. 8 lutego 1944 roku objął w nim kierownictwo. Osiecki wspólnie z Cękalskim przygotowali liczne dokumenty poświęcone m.in. działalności emigracyjnego rządu gen. Władysława Sikorskiego, udziale Polskich Sił Zbrojnych w zmaganiach

- 12 Jak ocenił recenzent „Wiadomości Filmowych”: „Z punktu widzenia filmowego reportaż godny jest najwyższej pochwały, tem bardziej, że wszystkie zdjęcia zrobił inż. Osiecki na aparacie ręcznym – mimo to jednak – obrazy są piękne i w całej pełni oddają grozę niebotycznych olbrzymów. Montaż jest inteligentny, pełen dynamiki, a całość filmu, jako wartość dokumentalna, sławiąca bohaterski wyczyn polskich uczonych – jest ponad wszelką pochwałę”, H.K., *Imponujący reportaż*, „Wiadomości Filmowe” nr 24 z 15 XII 1935 r., s. 4. Podobnie pisał publicysta „Czasu”: „Interesujące zdjęcia inż. Osieckiego dają znakomite pojęcie o wyprawie, na którą składały się długie podejście przez pola piarżyste, a w końcu przebywanie lodowców oraz tzw. penitentów czyli mnichów śnieżnych, oblodzonych, zastępujących zwartym tłumem drogę wyprawie”, J., *Film z wyprawy w Andy*, „Czas” nr 339 z 10 XII 1935 r., s. 9. Obraz filmowy autorstwa Stefana Osieckiego był bardzo ceniony w środowisku również w dużo późniejszych czasach zob.: W. Bełz, *Przegląd Filmów Górskich – Katowice 1988*, „Taternik” 1988, nr 2, s. 53.
- 13 Po wojnie film Osieckiego uchodził za zaginiony. W 1986 roku został odnaleziony przez Aleksandra Kwiatkowskiego w Londynie, a w 1988 roku po raz pierwszy pokazany na festiwalu filmów górskich w Katowicach. Zob. <https://www.kw.warszawa.pl/dach-ameryki-film-stefana-osieckiego>
- 14 Materiały dotyczące członkostwa Stefana Osieckiego w PTT w: Muzeum Tatrzańskie w Zakopanem, Archiwum Towarzystwa Tatrzańskiego, Oddział Warszawski PTT 1925 r., sygn. AR/NO/271, k. 337. Drugiej wyprawie andyjskiej poświęcony został specjalny zeszyt „Taternika”. Znajdują się w nim teksty autorstwa uczestników wyprawy: Jana Alfreda Szczepańskiego, Justyna Wojsznisa, Witolda Henryka Paryskiego. Wielokrotnie wymieniają oni Stefana jako „gwaranta powodzenia wyprawy”, „Taternik” 1956, nr 3–4.

wojennych oraz eksterminacyjnej polityce okupanta. Odpowiednio łącząc materiały archiwalne, tworzyli obrazy, do których dopasowywali komentarz słowny. Wyreżyserował film *Podnosimy kotwicę* (1941), w którym pokazano polskich członków załóg na niszczycielach, którzy chronili brytyjskie akweny wodne. Najbardziej znaną produkcją w której przygotowaniu uczestniczył Osiecki był film *Opowieść o mieście* (ang. *The Tale of the City*) z 1944 roku opracowany na podstawie materiałów przywiezionych do Wielkiej Brytanii przez kurierów polskiego podziemia. Pokazywał tragiczną historię stolicy w czasie powstania warszawskiego¹⁵.

Il. 2 Kadr z filmu *Podnosimy kotwicę* (reż. Stefan Osiecki, 1941), surowy skan taśmy.
Źródło: archiwum FINA

Po zakończeniu II wojny światowej Osiecki nie wrócił do kraju. Podjął w 1945 r. pracę jako dyrektor techniczny wytwórni filmowej „Concanen Productions Ltd.” Firma została założona w 1940 roku przez brytyjskiego aktora i producenta filmowego Derricka De Marneya oraz jego brata Terence’a. W trakcie wojny produkowała głównie dokumenty wojenne, w tym nominowany do Oscara w 1942 roku w kategorii filmu dokumentalnego – *Orzeł Biały* (*The White Eagle*) w reżyserii Cękałskiego. W ramach pracy w wytwórni Osiecki zajmował się głównie montażem. W 1949 r. na ekranach brytyjskich kin pojawił się wyreżyserowany przez Osieckiego film kryminalny *No way back* (pol. *Bez drogi powrotnej*). Scenariusz był oparty na opowiadaniu *Beryl and the Croucher* autorstwa Thomasa Burke’a. Film przedstawiał historię Johnnie Thompsona, weterana i popularnego boksera znanego jako „The Croucher”, który po przegranej walce i końcu kariery sportowej wpadł w spiralę przestępczości.

Zdaniem Wojciecha Trojanowskiego praca przy produkcji filmów nie sprawiała Osieckiemu zbyt dużej przyjemności. W 1955 roku współpracę zaproponował mu kolega Mejer, z którym w kolejnych latach prowadził spółkę architektoniczną. Do końca życia

15 J. Chwastyk-Kowalczyk, *Film na łamach londyńskiego „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza” w latach 1944–1989*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis” 2008, t. 61, s. 51–52; S. Ozimek, *Film polski...*, s. 74–75, 77, 80–89, 95–96 i 169; M. Hułas, *Goście czy intruzy? Rząd polski na uchodźstwie wrzesień 1939 – lipiec 1943*, Warszawa 1996, s. 168–169.

Osiecki był aktywny. Jeździł na nartach w Alpach, odwiedzał rodzinę w Polsce, a jego nową pasją stało się malarstwo. Mużką Stefana była dużo młodsza żona, z wykształcenia graficzka i malarka Danuta Osiecka z domu Laskowska. Poznał ją na emigracji w Londynie i przy jej boku spędził ostatnie szesnaście lat życia.

Po nagłej i ciężkiej chorobie Osiecki zmarł 7 maja 1977 roku w wieku 75 lat. Został pochowany na londyńskim Cmentarzu Brompton w zaprojektowanym przez żonę grobowcu przypominającym mogiłę taterniczą. Mimo fatalnej pogody w uroczystościach pogrzebowych uczestniczyło kilkaset osób. Został zapamiętany nie tylko jako wybitny artysta, ale również „niezawodny przyjaciel i szlachetny człowiek”¹⁶.

Bibliografia

a) Źródła archiwalne.

Archiwum Politechniki Warszawskiej, Teczka osobowa Stefana Osieckiego, sygn. 5109.

Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie, Spuścizna Stanisława Osieckiego.

Muzeum Mazowieckie w Płocku, sygn. MMP/S/24272/1-13.

Muzeum Tatrzańskie w Zakopanem, Archiwum Towarzystwa Tatrzańskiego, Oddział Warszawski PTT 1925 r.

Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, Zespół dokumentów po rodzinie Osieckich.

b) Publikacje.

Bełz W., *Przegląd Filmów Górskich – Katowice* 1988, „Taternik” 1988, nr 2, nr 2.

Chwastyk-Kowalczyk J., *Film na łamach londyńskiego „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza” w latach 1944-1989*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis” 2008, t. 61, s. 51-52.

16 W. Trojanowski, *Stefan Osiecki* [w:] *Sztuka polska...*, s. 188–190; *Myszę o okładce dla Mrożka... Rozmowa z Danutą Laskowską-Osiecką* [w:] tamże, s. 392–394.

- Chwaściński B.**, *Z dziejów taternictwa. O górach i ludziach*, Warszawa 1988.
- H.K.**, *Imponujący reportaż*, „Wiadomości Filmowe” nr 24 z 15 XII 1935 r.,
- Hułas M.**, *Goście czy intruzi? Rząd polski na uchodźstwie wrzesień 1939-lipiec 1943*, Warszawa 1996.
- Lipóński W.**, *Sport, literatura, sztuka*, Warszawa 1974.
- Maśnicki J., Stepan K.**, *Pleograf. Słownik biograficzny filmu polskiego*, Warszawa 1996.
- Myślę o okładce dla Mrożka... Rozmowa z Danutą Laskowską-Osiecką* [w:] *Sztuka polska w Wielkiej Brytanii 1940–2000. Antologia, wstęp i oprac.* M.A. Supruniuk, Toruń 2006.
- Nowakowska K.**, *Pawilon Polski na nowojorskiej wystawie światowej (1939-1940) i jego dalsze dzieje*, Warszawa 2013.
- Ostrowski W.**, *Wyżej niż kondory*, Warszawa 2015.
- Ozimek S.**, *Film polski w wojennej potrzebie*, Warszawa 1974.
- Paryscy Z. i W.H.**, *Wielka encyklopedia tatrzańska*, Poronin 1995.
- Ratyński M.**, *Stanisław Osiecki (1875-1967). Polityk z pasją*, Warszawa 2020.
- Solarzowa Z.**, *Mój pamiętnik*, Warszawa 1985.
- Suchcitz A.**, *Non omnis moriar... Polacy na londyńskim cmentarzu Brompton*, Warszawa 1992.
- Trojanowski W.**, *Stefan Osiecki* [w:] *Sztuka polska w Wielkiej Brytanii 1940–2000. Antologia, wstęp i oprac.* M.A. Supruniuk, Toruń 2006.

Stefan Osiecki (1902-1977) – an attempted biography of the forgotten graphic designer and filmmaker

Keywords

Stefan Osiecki; film production; mountaineering; war film

Summary

The article presents the life and activity of the forgotten outstanding Polish artist Stefan Osiecki. An engineer-architect by education, Osiecki was a graphic designer, documentary filmmaker, mountaineer, scenographer and filmmaker. The text is especially devoted to Osiecki's work in the cinematographic industry. His activities in the Film Office of the Ministry of Information and Documentation during the Second World War and after the war in the film studio "Concanen Productions Ltd." in London.

Biogram

Mateusz Ratyński – doktor historii, kierownik Działu Naukowo-Badawczego Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego. Interesuje się historią życia politycznego w XX w. ze szczególnym uwzględnieniem problematyki ruchu ludowego, historii prasy i biografistyki. Autor książek *Jan Dębski (1889-1976). Polityk kompromisu* (Warszawa 2019), *Stanisław Osiecki (1875-1967). Polityk z pasją* (Warszawa 2020) oraz ponad stu artykułów naukowych. Redaktor naukowy kilku monografii źródłowych, m.in. *Pamiętników Macieja Rataja* (Warszawa 2021), *Pokoju ryskiego* Jana Dąbskiego (Warszawa 2021) oraz *Wspomnień* Jana Dębskiego (Warszawa 2022).